

Ararát

Regény

Irta Zilahy Lajos

(Folytatás)

DUKAY ISTVÁN 1868-ban született, a hemlicei kastély Mária Terézia-szobájában. egy bécsi és egy prágai nőgyógyász orvostanár, a hemlicei körorvos és Puttonyné, a helybeli kilencvenéves bábaasszony szakavatott kezei között. Az orvostanárok ötven arany napidíjat kaptak fejeként, Birkássy uram, a Kossuth-szakállas körorvos öt pengő forintot, Puttonyné pedig egy forint húsz krajcárt.

A gyermek, mint Dukay Péter elsőszülött fia, hajnali négy órakor két foggal jött a világra. A híres orvostanárok másnap csengős, hatfogatú szánkóra ültek, hatalmas farkasbundákba csomagolva és zsebükben ezer ezer arany külön jutalommal távoztak a kastélyból, mint akik valóban megtették a kötelességüket. Birkássy orvos úr és Puttonyné továbbra is a gyermekágy mellett maradtak, de ők nem kaptak semmit, mert a fiatal grófné három nap mulva gyermekágyi lázban meghalt.

A fiatal grófnét nagy pompával temették el a hemlicei családi sírboltban. Az egész ország gyászolt, mert a fővárosi lapok azt is megírták, hogy az ifjú

grófné, aki született Zoskay Adrienne bárónő volt, mint az ősi nagy Zoskay-család, de genere Ordony, „utolsó leánytagjaként hanyatlott ifionti sírjába.” Bécsből és Prágából is megjött a professzor urak ékesszavú részvéttávirata — ekkor még nagy dolog volt a távirat — de az ezer aranyakat nem küldték vissza.

Az újszülött, akit a sors az az 1867-i kiegyezés utáni évben az Osztrák-Magyar Monarchia és a nagy ferencjózsefi kor küszöbére tett le, a keresztségben az István nevet kapta s kora ifjúságát házinevelők és nyelvtanárok kezei között töltötte. Hatéves korában már kitűnően lovagolt, tizenhárom éves korában pedig, apja minden ellenkezése dacára, résztvett egy úrlovas akadályversenyen. A „Go on!” nevű híres sárga kanca azonban a vizesárok felett felbukott. Az ifjú grófnak egy lábtörésen kívül nem esett egyéb baja, mert a ló a vízben temette maga alá. Amikor kihúzták az árokból, arcát is kétujjnyi iszap fedte. A következő évben balkezén a mutatóujj utolsó íze vizgázatlanságának esett áldozat-

tul. A helybeli lap „Játék a fegyverrel“ címmel számolt be a sajnálatos balesetről. Ez azonban nem akadályozta az ifjú grófot további vadászpályáján. Ugyanennek az évnek az őszén a nagy uradalmi hajtóvadászaton véletlenül hasbalőtt egy Kalap János nevű hajtót s bár Bir-kássy doktor úr igen nagy hozzáértéssel hatvanhárom nyúlserét szedett ki Kalap János hasából, az öreg Kalap mégis hat hónapig nyomta az ágyat, de szívesen nyomta volna másik hat hónapig is, mert fájdalomdíj fejében tíz hold földet és egy fejőstehenet kapott az uradalomtól.

Az ifjú Dukay István tizenöt-éves korában lőtte első szarvasbikáját és a következő évben a görgényi vadászaton, amelyen Rudolf trónörökös is résztvett, első medvéjét.

Tizennyolc éves korában egyszerre és egyidőben kettős megbajt szerzett: gonorreát és vérébajt, egy Anzela nevű pesti utcai nőtől, akibe egyébként bele is szeretett. De mindhárom bajból sikeresen kigyógyították, bár az erős higanykúra alatt erősen lesoványodott. Különben is nyúlánk, magas fiú volt, selymesen fénylő hajjal, amelynek olyan színe volt, mint az égett kenyérhéj. Meleg, mindig nevetésre hajlamos szeme is sötétbarna, orra finoman keskeny,

kissé hajlott s ebben az időben már vékony törökös bajuszt viselt és szokott mozdulata volt, hogy balkezének csonka ujjával vakargatta vékony bajuszát, ha gondolkoznia kellett valamin, amit egyébként nem szeretett. A legkisebb alkalmat is megragadta, hogy szívből nevehessen. Meglehetősen nagy szája volt, érzékeny, húsos ajka ilyenkor először hangtalanul szétnyílt, megmutatta az erős, tömpe kis fogakat, aztán a torkából nevetett, ami szárazon, kissé kopogósan hangzott, mint egy vastagabb hangú kereplő. Arca inkább szép volt, tekintete pedig őszinte és kedvesen kíváncsi. Egészen szigorú mértékkel mérve, a homloka lehetett volna valamivel magasabb és szépen formált fülei valamivel nagyobbak. E kicsiny fülek úgy hatottak, mintha a magazinban, ahol nagy sietséggel osztogatják a rengeteg jelentkezőnek az emberi testrészeket, Dukay István véletlenül egy számmal kisebb füleket kapott volna. De ez, bár észre lehetett venni, nem hatott zavaróan.

Ekkor már mindenütt a Dupi névre hallgatott. Az inasok is Dupi grófnak hívták. Általában az osztrák és magyar arisztokrácia egyetlen tagja sem úszta meg életét gyermekded becéző név nélkül. Történelmi alakok, akiket már lovasszoborba öntöt-

tek, az életben olyan nevekre hallgattak, amiket ölebeknek szokás adni. Az egyik volt miniszterelnököt családi körben és a Casino-ban például Hunyinak hívták, nem beszélve a Sityikről, Butyikról, Pipikről, Popókról, akik néha diplomaták és főkamarás mesterek voltak, férfias és méltóságos arcok, a kor divatja szerint rövidre nyírt Henryquatre-szakállal s életnagyságú olajportréik valamelyik díszteremben tekintettek le a társadalom magas és komor csúcsairól. Lehet, hogy e puha és nyálkás becenevekben valamely elszánt történelmi kutató az arisztokrácia lappangó hanyatlását állapíthatná meg, már a múlt század utolsó negyedében, de ugyanakkor azt is észre kellene vennie, hogy a főúri nők mindvégig megőrizték nevük eredeti történelmi szépségét s az Erzsébetek, Juliannák, Zsuzsannák sohasem engedték magukat Bébikre, Jucikra vagy Zizikre aljasítani, ahogy ennek a betegségnek az egész polgári világ áldozatul esett.

DUPI GRÓF a katonai iskola elvégzése után a bécsi dragonyosok hadnagya lett. Szellemi képességeit nehéz lett volna pontosan megállapítani, mert jóindulatú tanárai ezt a kérdést sohasem feszegették túlságosan.

Dupi általában jószívű fiú volt. Ennek már akkor tanújelet adta, amikor bécsi hadnagy korában egyik tisztársának húszezer forintos váltót írt alá s amikor — még nem lévén nagykorú — a leszámítolásnál nehézségek támadtak, az „igazgató úr” tanácsára az apja nevét is aláírta. Amikor a váltót Dukay Péternek bemutatták, Rainer tanácsos úr, az uradalom jogtanácsosa lóhalálában rohant Bécsbe és megmagvarázta Dupi grófnak, hogy az ilyen cselekedet bizonyos jogszabályokba ütközik s ezt a jövőben ne tegye, annál kevésbbé, mert ezt a kegyelmes gróf sem helyesli. Dupi elgondolkozva vakargatta a bajuszát csonka ujjával. Ő igazán önzetlenül cselekedett, csak a barátján akart segíteni és a pénzből egy fillért sem látott. Erre nem is volt szüksége, mert apja igazán bőkezűen látta el pénzzel.

Karácsony táján levelet írt apjának, amelyben előadta, hogy alapos megfontolás után elhatározta, hogy feleségül veszi élete első, de egyetlen szerelmét, Sacy Kleint, aki ebben az időben olyan népszerű volt Bécsben, hogy az életkorát is pontosan meg lehetett állapítani. A művésznő, aki bécsi nyelvjárással édesített, de egyébként förtelmesen disznó dalocskákat énekelt a régi Apollo kicsiny

színpadán, testvérek között is legalább húsz évvel volt idősebb Dupinál, aki csak most töltötte be huszonegyedik évét.

Az apai válasz késett. Annál gyorsabban jött az akkori hadügyminiszter parancsa, hogy Dukay Istvánt a bécsi dragonyosoktól azonnal helyezték át a lebovicei ulánusokhoz. Lebovice a legsötétebb és legtávolibb garnizon volt Galiciában.

Dupinak ott kellett hagyni a bécsi Dukay-palotát, hófehér francia kandallóival és libériás inasaival, akik alig győzték kiszolgálni a rengeteg vendéget. Lebovicének háromezer lakosa volt, de az egész városkában nem lehetett volna annyi szappant és törülközőt összeszedni, mint amennyi a Bösendorferstrassei Dukay-palotában volt. A tisztek a kaszárnyában laktak, ahol tradicionális szokás szerint a napos káplárt annyi órára kötötték ki, ahány poloskát találtak a szobájukban. Az Osztrák-Magyar Monarchia haditörténelmének feljegyzése szerint egyik csapattestnél sem volt annyi kikötés, mint a lebovicei garnizonban. A tisztek ezt az életét csak úgy tudták kibírni, hogy naponként belovagoltak Lembergbe, amely harminc kilométernyire feküdt.

Dupi bánatában ivásnak adta magát. A bánat szót úgy kell értelmezni, amennyiben egy hu-

szonkét éves ulánushadnagynak, akinek korlátlanul állt a pénz rendelkezésére; 1890-ben bánata lehetett. E nekibúsult dorbézolásokban határozottan volt valami derű. A fentebb említett történelmi kutató e dorbézolásokat három csoportba oszthatta volna. Voltak trágár dorbézolások. Aztán voltak romantikus és szociális dorbézolások.

TRÁGAR dorbézolás volt például a Tiszti Olvasó Egyesület megalapítása. Ennek az volt az előzménye, hogy báró Born-Hedwitz alezredes osztályparancsnok egy Officiersbesprechung alkalmával magas, vékony hangján pattogva filipikázott a fiatalabb tisztek példátlan műveletlensége ellen, akik soha egyetlen könyvet el nem olvasnak. Lelkükre kötötte és megígértette velük, hogy ezentúl naponta legalább egy félóráig fognak olvasgatni azokból a könyvekből, amiket szétosztott közöttük.

— Versprechen das die Herren?

— Jawohl, Herr Oberstleutnant! — hangzott kórusban a válasz a vékony kis bajuszok alól.

A szétosztott könyvek hadtörténelmi munkák voltak, főként osztrák tábornokok emlékiratai. Más olvasmányt az alezredes úr el sem tudott képzelni.

A Tiszti Olvasó Egylet egy lemergi bordélyházban kezdte meg működését, gyertyafény mellett. Idáig még csak rendben lett volna a dolog, az Egylet tagjai azonban gyertyatartónak eleven női testeket használtak. Nagy asztalokon helyezkedtek el a meztelen nimfák és a gyertyákat nem a kezükben tartották. Az Egylet tagjai pedig a hölgyek közelébe könyökölve olvasták a nagymultú osztrák tábornokok emlékiratait. Olvasóóra alatt beszélgetni vagy nevetni tilos volt. Inni azonban lehetett. Közben a cigány, a másik szoba függönye mögött — mert az illendőségre nagyon vigyáztak — egészen halkán mélabús magyar nótákat játszott.

Az Olvasó Egylet híre bejárta a Monarchiát és állítólag Schratt Katalin útján Ferenc József fülébe is eljutott. A császárságban azonban több volt a komor dignitas, mint a humorérzék, különösen, ha dicső hadseregéről volt szó. Az ügyben vizsgálat indult és Dupit, mint az Egylet elnökét és alapítóját harmincnap szobaáristomra ítélték, bár mindent letagadtak.

A romantikus dorbézolások csoportjába tartozott Fanny Nathanovics esete. Fanny a lebovicei fakereskedő tizenhat éves leánya volt. Mélytüzű vörös haja a bécsi palota régi cseresznyefa-bútorainak színére emlé-

keztette Dupit. Fanny szeplős volt, mint a pujkatojás, de éppen ezért arcából szinte kicsüngött nagy, álmodozó, ibolyakék szeme. Kövér, dundi kislány volt és szép nagy álmodozásai-ban a körmét tövig szokta lerágni. A jégpályán ismerkedett meg Dupival, akivel kart karba öltve — mint Goró Lajos tusrajzain az akkori Vasárnapi Ujságban — Fanny muffsosan, prémsapkában, Dupi pedig jég-szürke, tiszti bekecsében, hátul az ulánusok tenyéryei arany seprűjével, végigkorcsolyázták a befagyott Lebov folyócskát: ahol tíz krajcár volt a belépti-díj, de ennek fejében a helybeli fuvós zenekar zenével is szolgált, amely kibírhatalanabb volt, mint a harmincfokos hideg. „Bógnizás“ közben Fanny elárulta, hogy a jövő héten lesz a születésnapja és kedvenc virága a gyöngyvirág.

Dupi másnap különvonaton küldte megbízottait Bécsbe, hogy a Graben virágkereskedéseiben vásároljanak össze minden gyöngyvirágot. Éjszaka pedig titokzatos alakok jelentek meg a Myhliczky-utcában és vigyázva, hogy neszt ne üssenek, méreteket vettek a Nathanovics-ház ablakairól, kapubejárataról és kerítéséről. A születésnap éjszakán Dupi éjjeli zenét adott Fannynak és miközben a cigány a „Csak egy kislány van a vilá-

gon kezdetű dalt húzta, amely nélkül a kilencvenes években éjjeli zenét elképzelni sem lehetett, a titokzatos megbízottak az előre elkészített ráamákat halkán felszegezték az ablakokra, a kapura és a kerítésre. Nathanovcs Mózes, aki minden reggel hat órákor sietett a fatelepre, az utcára lépve, álmélkodva és fejcsóválva vette tudomásul, hogy az éjszaka az egész háza gyöngyvirágba borult. Könnyekig meghatva hirtelen megpróbálta kiszámítani, hogy mibe kerülhetett ez a rengeteg gyöngyvirág ilyenkor februárban. A járóke-lők közül sokan, észre sem vet-ték a nagy dekorációt. Mindent elnyelt a nagy fehérség, mert havas, kemény hideg volt. A húzós csengő drójtját és a fekete faágakat is ujjnyi vastag gyö-nyörű zuzmara díszítette. Mind- ez és az ablakok csodálatos jég- virágai határozottan szebbek voltak, mint a fagycsípte, her- vadó gyöngyvirágok. A tiszték, akik délfelé — feltűnés nélkül, mintha csak véletlenül járnának arra — helyszíni szemlére men- tek és az utca túlsó oldaláról félretartott nyakkal vizsgálták a Nathanovicsék házat, arra a meggyőződésre jutottak, hogy ibolyával vagy vörös rózsával sokkal szebb lett volna a deko- ráció. Dupi néma megvetéssel pillantott rájuk, mint akik nin- csenek: beavatva a titokba és.

nem tudják, hogy a hölgynek a gyöngyvirág a kedvenc virága.

A szociális dorbézolások cso- portjába tartozott a lemergi alsó piac megvásárlása. Ez egy hajnalig tartó lumpolás után történt, amikor Dupi és há- rom barátja lóháton vonultak fel a lemergi Grand Caffée Kazmer első emeleten lévő he- lysiségébe s olvasmányaik hatása alatt a billiárdasztalok között hadművelati mozdulatokat vé- geztek, kivont karddal, a szoro- san állukra csatolt ulánus csá- kóval a fejükön, természetesen lóháton. Az első roham hatása alatt a három billiárdasztal, amelynek játékosai ijedtükben dákóikkal együtt a félreeső he- lysiségekbe menekültek, rövid időn belül a támadó ellenség ke- zére került. A széles, nehéz lo- vassági kardok az asztalok zöld posztóját teliesen összevagdosták. A második lovasrohamnál ugyanilyen sorsra jutottak a ká- véház nagy tükrei és ablakai. A cigány közben állandóan a Ra- detzky-marsot játszotta s na- gyobb hatás kedvéért a cimbalom húrjai közé pléhtálcákat helyez- tek. Az ütközet óráiban a pol- gári közönség elvonult a kávé- házból, csupán néhány harced- zett hölgy maradt a helyszínen. Az ifjú tiszték hadművelati ol- vasmányainak eredményeként az ütközet fényes győzelemmel végződött, annyira, hogy a ká-

véház-felszereléséből egyetlen porcellánedény vagy üvegpothár nem maradt meg, sőt a kanalakat is egyenként összegömbölyítették. Befejezésül a nagybögösnek két kézzel magasra kellett tartani a nagybögőt, melyet a tiszték pisztolyaikkal szitává lőttek. A cigányok ekkor már kereket oldottak, mert félték, hogy a hegedűkre kerül a sor s mivel a hegedűk kisebb célpontot mutatnak és színárnyalatuk némileg azonos arcuk színével, a lövöldözésre mint a verebek rebbentek szét. A zene megszűnván, a hirtelen beállott nagy csendben a józanság percei következtek, amelyben megállapították, hogy az üveg- és porcelláncserepeket a kávéházból ki kell seperni. Takarítóasszonyokat hívtak tehát, majd a teljes rend kedvéért az egész kávéházat francia pezsgővel kisúroltatták. A zöld-arany királyi ital mocskosan habzott a cirokkefék alatt.

Mindez még nem nevezhető szociális tevékenységnek, ha csak annyiban nem, hogy ez az éjszaka némileg hozzájárult a Monarchia ipari és kereskedelmi forgalmának fellendítéséhez. Ez az emlékezetes, május 9-i dorbézolás azért sorolható a szociális csoportba, ami ezután történt.

A lovak patkói szikrát vertek a kölépcsőkön, ahogy ideges, finom lábuk remegve és rugalma-

san tapogatta a meredek lépcsőfokokat, mikor levonultak az emeletről. Világos hajnalban a kisdied tisztcsapat a lemergi alsó piac felé lovagolt. Dupi maga elé rendelte a vásárfelügyelőt és közölte vele, hogy az egész piac meg van véve. Aztán kiadta a parancsot, hogy az összes árukat osszák szét a nép között. Pillanatok alatt iszonyú kavarodás támadt. A közeli utcákból is ömlött a nép a piac felé. Mézeskalácsszívek, cseréplés vasedények, kalapok, cipők, csizmák, félig sült hurkák, vég vásznak, hápogó kacsák, visító kis malacok, döglött és eleven halak repkedtek az emberek feje fölött és ezer kéz kapkodott utánuk. Az órákig tartó zajos és forgatagos hajnali tömegjelenet méltó volt a valóban nagy éjszakához. A rend helyreállítására kivezényelt rendőrlegények kivont kardjuk hegyére kerek sajtokat tűztek, nehogy kárt tegyenek az emberekben.

Az esetről a sajtó tapintatosan hallgatott. Mindössze a varsói *Kleine Zeitung* foglalkozott a dologgal. Vezércikkében lelkes szavakkal dicsérte meg az ifjú magyar gróf nemes cselekedetét s még azt is megállapította, hogy miután az eset a piac kezdetekor, a hajnali órákban történt, a gróf korán szokott felkelni. A varsói titkosrendőrség már régóta figyelte

a Kleine Zeitung szerkesztőségét, amelyet felsőbb utasításra szocialista üzemekkel gyanúsítottak. Ebben a korban a szocialista szó úgy hangzott, mintha ma azt mondaná valaki, hogy technokrata vagy eugenista. Csak annyit lehetett sejteni róla, hogy valami új és veszedelmes gondolat, ami ugyan a Monarchia örök rendjét nem érinti, de mégis túrhetetlen. A Kleine Zeitung dícsérő cikkének hatása alatt Dupit néhány hét múlva kidobták a hadseregből, amiből nyilvánvalóan csak a hadseregnek származhatott kára.

A galíciai dorbézolások, de különösen a lemergi lókupeckekkel és lengyel kalandorokkal vívott kártyacsaták rendkívüli mértékben vették igénybe a Dukay-uradalmak pénztárait, úgyhogy Dukay Péter örült a megoldásnak, bármekkora volt a szégyen. Elvégre egy Dukay mindig Dukay marad. Dupi maga is belefáradt a párbajokba, a nemibajokba, az ivásokba és kártyacsatákba. Az ügyvédek összeszedték és kifizették a Monarchia területén az uzsorások kezén forgó váltókat s ezzel Dupi gróf életének első szakasza végetért.

APJA kívánságára Hemlicén maradt és gazdasági ügyekkel kezdett foglalkozni, ami főként abból állott, hogy egész nap vadászott, A következő

évben megfelelő ajánló levelekkel ellátva Indiába utazott és résztvett a gehuzazdi maharadzsa tigrisvadászatain. Keleti útjáról egy másfélhónapos tigriskölyökkel tért haza, amit Hemlicén friss tehéntejjel nevelt fel. A következő évben nyolc hónapig Afrikában vadászott. Abessziniában, Kenyában és délibb tájakon is. Elutazásakor Kairóban vette észre, hogy a távcsövet odahaza felejtette. Táviratozott az inasának, hogy a távcsövel azonnal induljon Kairóba. Afrikai útjáról rengeteg tróféával tért vissza, úgyhogy a hemlicei kastély nagy boltíves folyosói, amelyeket eddig csupán őz- és szarvasagancsok, zergekampók, vadkecskeszarvak, vaddisznófejek, medve- és farkasbőrök díszítettek, antilop- zsiráf- és kafferbivalyfejekkel, oroszlán- párdúc- és hiénabőrökkel, valamint tekintélyes elefántgyarakkal gazdagodtak. 1893-ban Párizsban, 1894-ben pedig Londonban tartózkodott, ahol Eduard walesi herceg társaságába került.

Londonban ismerkedett meg a tizennyolc éves Schäyenheim-Elkburg Klementina hercegnővel, aki anyai ágon másodunokatestvére volt s akinek leszármazása megfelelt a Dukayak rendkívül szigorú családi statutumainak, melyek a hitbizomány elnyeréséhez olyan hitvest követeltek, aki úgy apai, mint anyai

ágon legalább tizenhat főúri őst tud felmutatni. Dupi gróf ebben az időben már komolyan gondolt a házasságra. Első választotta, egy magas és kissé kreol grófnő azért nem jöhetett számításba, mert anyai ősei között kettővel több kismemesi név akadt, mint amennyit a statutum megengedett. Dupi gróf még abban az évben feleségül vette Schäyenheim-Elkburg Klementinát.

Az ifjú hercegnő kék és fehér volt, hegyes a válla, hegyes a könyöke, hegyesek az ujjai, hegyes az orra, még porcellánkéek szemének tekintete is hegyes. Egy mennyből leszállt jégcsap, aki egyik kezében liliomszálat tartott, másik kezében pedig azt a hatalmas örökséget, amely egyrészt apjának, Ferenc József főlovászmesterének ausztriai uradalmaival, másrészt anyja révén, aki Earl Padkinson leánya volt, a Midland Bank rengeteg részvényével várt reá. E házasság arannyal öntötte ki azokat a mély horpadásokat, amiket Dupi gróf az elmúlt években a Dukay-vagyonon ütött. Budán, a Várban, a septemvir-utcai palota is vagyonokat érő múkincsekkel gyarapodott.

A következő évben a nemzeti párt programjával képviselőnek lépett fel s a választási küzdelmet az egész ország lélekzetvisszafojtva figyelte, mint valami középkori párbajt, amely-

ben istenítélet nyilatkozik meg: Dávid és Góliát harca volt ez, amelyben Góliát szerepe a Bánffy-kormánynak jutott, amely tavaly az államhatalom minden eszközeivel, pénzzel és korrupcióval törte le az ellenzék jelöltjeit. „Egy Dukay majd megmutatja!” — mondták az elkeseredett magyarok a vidéki kuglipályákon s valóban Dupi gróf, mint Dávid, akkora összegeket rakott a parittyájába, hogy Hunszky ügyvéd úr, a kormánypart jelöltje kilenc szavattal bukott ki, ami az adott körülmények között fényes győzelemnek számított.

Dukay István első bemutatkozó parlamenti beszédében hóhérnak nevezte Ferenc Józsefet s valóban ez volt a legkevesebb, amit a nemzet akkor egy Dukaytól várt. Dupi gróf Habsburg-ellenes érzéseinek már régebben is kifejezést adott, akkor, amikor a kamarási kulcsot nem fogadta el.

HAZASSÁGUK első tíz esztendejében Klementina hercegnő négy gyermekkel ajándékozta meg férjét, aki úgy látszik ezzel az eredménnyel nem volt teljesen megelégedve, mert e tíz év alatt még számtalan törvénytelen gyermeknek lett nemző atyja. E természetes ivadékok között nemre és társadalmi rangra való tekintet nélkül értékes em-

berek is akadtak a későbbi évtizedek során, akik nemcsak az élettani előnyöket, a test összhangzó arányait, a finoman törökösen hajlott orrot s a Dukayak nagy barna szemét kapták ajándékba apjuktól, hanem azt a légszomjas életvágyat is, amely — kit hova vitt a sorsa — börtönbe, vagy társadalmi magasságokba sodorta őket. E gyermekek viszonya apjukhoz és a társadalomhoz egészen különböző volt. Akadtak köztük olyanok, akiket Dupi gróf is elismert s akiket a köztudat is elkönnyvelt a századforduló romantikájának anyakönyveiben. Olykor, ha Dukayné külföldi fürdőhelyen üdült, a septemvir-utcai palotában anyák fogadónapját tartották s az inas, mint egy gyermekorvosi rendelőben, az érkezés sorrendje szerint bocsátott be: egy-egy hölgyet a grófhoz, mialatt a várakozók némán és vasvilla szemekkel néztek egymásra. A mamák az arannyal díszített nagy, szárnyas barokk ajtón, ajkukon szép anyai mosollyal, fiúcskákat és leánykákat noszogattak be maguk előtt, akiket erre a napra kiöltöztettek. A kiöltöztetést ebben az esetben úgy kell érteni, hogy a gyermekek lehetőleg rongyokba voltak öltözve, tisztán és rendesen foltozott rongyokba, esetleg a foltok olyan helyekre is fel voltak varrva, ahol nem volt rájuk szükség. A cipőcskék orra is le-

hetőleg nyitva volt, hogy az anyagi gond némán és szemérmesen panaszkodják. Dupi gróf egyforma „hahó Zizi!” vagy „hahó Pali!” kiáltással üdvözölte, mély, kissé dörmögő hangján e gyermekeket, mindig egyforma mozdulattal kapta fel őket s hónuk alatt ragadva meg e kis könnyű gyermektesteket, majd ném a plafonig dobálta fel őket, aztán mesteri fogással kapta el a levegőben a visító és kalimpáló Ziziket és Palikat. Végül megnyomta az orrukát és pénzt adott a mamáknak, kisebb és nagyobb összegeket, ahogy hangulata, vagy az anya beléptekor a testébe tóduló szerelmi emlék diktálta. És már tolta kifelé őket az ajtón, mert sok volt a várakozó. E gyermekek az évek folyamán lassankint megnőttek, annyira, hogy már nem lehetett őket a plafonig dobálni s így az apai szeretet megnyilvánulásának alapvető feltétele lehetetlenné vált. Bajuszuk nőtt, vagy férjhez mentek, elmaradoztak, eltűntek, a ragaszkodók, csökönyösek, tolakodók csak a titkár úrtól vették át a különböző összegeket, vakbéloperáció, árverés vagy kiházásítás indokaival alátámasztva. Ugyancsak a titkár vette át a protekciót sürgető leveleket, amelyek rendesen a meztelen tényállásra szorítkoztak, mert nemző atyjukat, aki már nem állt velük szóba, e

levelekben nem tudták megszólítani.

A „Kegyelmes Gróf Úr!” megszólítás nyilvánvaló lemondás lett volna bizonyos vérszerinti jogokról és kapcsolatokról, ugyanakkor a „Drága Papsi” esetleg kedvezőtlen következményekkel járhatott. E kétféle megszólítás között pedig legfeljebb csak árnyalati különbségek lehettek.

AZ ELSŐSZÜLÖTT FIU 1895
 Őszén jött a világra, abban a Mária Terézia-szobában, ahogy ezt már a Dukay-újszülöttek az utolsó másfélévszázad alatt megszokták. A gyermek a keresztségben az Imre nevet kapta, de a Rere név már kicsiny gyermekkorában rátapadt, mert tízéves korában még semmiféle nyelven nem tudott beszélni. Feleleteit, vágyait, hangulatait, kéréseit, örömeit és fájdalmaikat rövid, kissé nyerítésszerű nevetéssel fejezte ki, amely „reré”-nek hangzott. Kalt, a híres bécsi tanár már csecsemőkorában megállapította róla, hogy az ifjú gróf az idiotizmus ritkán előforduló eretikus-apatikus esete, amikor a bambaság és nyughatatlanság váltakozva jelentkezik a betegnél.

Amikor Kalt professzor a csecsemőn megállapította a gyógyíthatatlan bajt, Dupi grófnak — a tanár helyeslő fejbólintása

mellett — az volt az elhatározása, hogy a gyermeket egy külföldi intézetben helyezik el. A grófné azonban, aki akkor tizenkilenc éves volt, jajveszékelve tiltakozott a gondolat ellen, hogy elszakítsák tőle elsőszülött gyermekét. Emberi tapasztalat szerint az anyatest, de maga a lélek is első szüléskor valahol megszakad s a szakadás helye egy életen át vérzik. Anyák rendszeren az első gyermeküket szeretik a legjobban s minél tökéletlenebb a gyermek, annál nagyobb hévvel tör rájuk az anyai szeretet. A grófné éveken át minden könyörgést, rábeszélést vagy orvosi tanácsot elhárított, rövid, néma fejmozdulattal, ami nyugtalanító fenyegetést is rejtett magában. Dupi gróf végül is csikorgó gondolatokkal ugyan, de megadta magát. És közben meg is szokta Rerét. A megszokás az egyetlen orvosság mindenféle borzalom ellen.

Rere már gyermekkorában néha megindítóan szép tanújelét adta emberi érzéseinek. Ha kisebb testvéreit Miss Wenlock, az angol guvris letérdepeltette vagy a macskaasztalhoz ültette, Rere a legkülönbözőbb tárgyakat csempészte vigasztalásul a bűnös közelébe. Falevelet, döglött egeret, kilótt töltényhüvelyt vagy keményre száradt fehér kutyaganét, amiket a parkban talált. E tárgyakat remegő kézzel tette melléjük a földre, ilyen-

kor nagy düledt szeme csordulásig tele volt könnyel s aztán hirtelen, lábujjhegyen, észrevétlenül elszaladt, ami nála annyit jelentett, hogy székeket döntött fel maga előtt. Anyai nagyanyja halála után napokon át sírdogált a szobájában, mintha külön titkokat tudott volna arról, ami a halál után van s ezt egyedül csak ő tudná. Éjjel-nappal sírdogált, nem tudva azt, hogy az öreg hercegnő mindig borzadálylallyal kapta el a fejét, ha meglátta idióta unokáját s a családi tanácsban a legszenvedélyesebb szószólója volt annak az álláspontnak, hogy a gyermeket valami zárt intézetben kell eldugni. Egy ilyen vita alatt bíborvörösén kiáltott fel, persze csak hozzá méltó finom célzással, hogy legokosabb dolog lenne a gyermeket elpusztítani.

Rere ismerte az ajándékozás földöntúli szép érzéseit is. Egy ízben a nagy szalon másfél méter magas, eredeti kínai vázáját a Ming-dinasztia korából lecipelte a parkba és a kertész hároméves kislányának ajándékozta. Sajnos, néha indulatrohamok törtek ki rajta, amiknek megfékezésére Badar úr volt hivatva, aki mint „tanár úr“ szerepelt a kastélyban. Badar úr valamikor testnevelési tanár volt, de nem egészen erkölcsös szabálytalanságok miatt távoznia kellett állásából. Mellékesen közepsúlyú birkózó és boxbajnok

volt, aki kitűnően értett a dzsiudzsicu fogásaihoz is. Főként azért esett rá a választás, mert a kamasszá fejlődött Rerének már bikaereje volt. Egy kirándulás alkalmával az erdő alatt a marhalegelőn leheveredtek a fűre. A tanár úr ásított, elővette zsebéből a füzetes regényt és olvasni kezdett. Néha egy-egy oldalpillantással teljesítette kötelességét Rere felé, aki török-ülésben csöndesen és bambán nézett maga elé. Nemsokára azt vette észre, hogy a gróf eszegetni kezd egy száraz tehénlepényt, egészen apró darabokat törve le belőle. Szeliden figyelmeztette, hogy ez nem egészen úriemberhez méltó cselekedet. Rere félelmetesen morogni kezdett, majd az újabb erélyes figyelmeztésre eldobta a lepényt, tekintete sarkában barátságtalan fény vilant meg és begörbített ujjakkal kereste a tanár úr nyakát, aki közben talpraugrott és egy vilámgyors horogütéssel leterítette a gróft. Ez legkevésbé sem zavarta Rerét abban, hogy amikor eszméletét visszanyerte, jóindulatúan vigyorogjon, majd később szeliden a lemenő napba pillantva azt kérdezte a tanár úrtól, hogy a nap körülbelül milyen messze lehet a földtől? E meglepő kérdésre a tanár úr hasból azt a választ adta, hogy kétmillió kilométer. Ezt minden veszély nélkül megtehetette, mert semmiféle csillagász nem volt a

közelen, csak a csöndben legé-
léző tehenek.

Rere gróf néha meglepő el-
határozásokra jutott. Huszon-
három éves korában elhatározta,
hogy férjhez megy. Testvéreinek
bizalmasan megsúgta, hogy meny-
asszony lett és Lojzi a vőlegé-
nye, Galovics Alajos, a házi káp-
lán, akinek kissé rövid reveren-
dája alatt mindig gyorsan üget-
tek a magasszárú fűzős cipők.
Vörös haját felfelé fésülve és
egyenesre nyírva viselte, dudo-
rokba temetkezett arcát pedig
sűrű ragya borította. Az ifjú
tisztelendő már külső megjele-
nésénél fogva sem bizonyult
eszményi vőlegénynek, de Rere
őszintén vonzódott hozzá, mint
mindenhez, személyhez, vagy
tárgyhoz, amely vallási dol-
gokkal volt telítve. Soha nem
mulasztotta el a miséket.
Az óriás kastélyban, ahol a
személyzet is csak katolikus le-
hetett, Rere volt az egyetlen,
aki igazán, mélyen és őszintén
tudott imádkozni. Igaz ugyan,
hogy néha a kápolna gyönyör-
űen faragott, régi padjaiban
térdelve a mise legcsöndesebb
pillanataiban vastag vakkan-
tással röviden felnevetett, mert
valami eszébe jutott, vagy félre
nem érthető, hangos bélhan-
gokat eresztett, de ez nem vál-
toztatott azon, hogy Rere az
anyaszentegyház legigazibb bá-
ránykái közé tartozott. Miután
egyszer templomból jövet za-

vartan, meghatottan és fontos-
kodó titoktartással megkér-
dezte Lojzi tisztelendő urat,
hogy mikor van a születésnap-
ja és mi a kedvenc színe, az
adatok birtokában világoskék
nyakkendő kezdett horgolni,
mert keze nemcsak ügyes, de
értelmes is volt. Addig könyör-
gött Viktóriának, anyja első
komornájának, amíg megtani-
totta horgolni. Az egész kastély
röhögött Rerén, mert a hal-
ványkék nyakkendő már más-
fél méter hosszú volt, de ő ren-
dületlenül kötötte tovább, a
szoba sarkába, vagy egy fa
alatti padra vonulva, az áhita-
tos magány bosszús arcmozdu-
latával, ha egy-egy szemet el-
tévesztett. Összeráncolt szemöl-
dökkel és nagy karlendítésekkel
gombolyította le a fonalat.

Rere gróf télen-nyáron kitü-
nően szabott szakettben, csikos
nadrágban és cilinderben járt,
mintha állandóan lóversenyre
készülne, vagy éppen onnan
jönnie. Cilindere alól vidám ló-
fej lógott, állandó csodálkozás-
tól és örömtől tágranyílt szem-
mel, félig nyílt, vastag, húsos
ajkakkal, amiknek szegletében
mindig csillogott a nyál. Ba-
jusza vékony és félhold alakú
volt, amelyet a kínai mandari-
nok viselnek. Félvállra akaszt-
va, hatalmas bőrtokban látcső
függött az oldalán, de Rerének
ezenkívül volt monoklija, na-
gyítóüvege, cvikkere és csont-

keretes szemüvege, amiket különböző zsebeiben hordott, de amiket sohasem használt, kivéve a napszemüveget, amelyet mindig feltett, ha sötét szobán kellett keresztül mennie. Ebből is látható, hogy gondolkodásából nem hiányoztak bizonyos összefüggések. Rengeteg gyűrűje volt, amelyek közül az egyiket, egy vastag, smaragdköves gyűrűt, balkezének hüvelykujján viselte. Nadrágzsebében kulcsomót hordott, amely a kilencszázas évek divatja szerint hosszú, vékony aranyláncrea volt fűzve. A lánc a mellény alatt a nadrággombtól indult ki és félköralokban vezetett a nadrágzsebhez. Ez a kulcsomó legalább két kilót nyomott, mert voltak közte hatalmas, rozsdás magtárkulcsok, finom művű régiségek, amelyek százéves szekrényeket nyitottak, lapos, ravasz Wertheim-kulcsok, általában mindazok a kulcsok, amelyek időnként érthetetlen módon eltűntek, de amelyek most már Rere nadrágzsebében semmiféle célt nem szolgáltak. Gyűjtőszennvedéye abban is megnyilvánult, hogy mondatait magyar, német, francia és angol szavakból állította össze. Az orrán keresztül beszélt s a szavak értelmét elmosta az állandó „rere“, mintha a vonósnegyesben a kisbőgő egyhangú kontrája minden más hangot elnyomna.

Rere nem dohányzott, soha semmiféle alkoholt nem ivott. Megpróbálta, de a dohányfüst fullasztóan megköhögte, egyszer pedig, mikor véletlenül megkóstolta a bort, prüszkölni kezdett, mint a kutya, amelynek orra varangyosbékát érintett.

Szellemi képességei igen különböző módon nyilatkoztak meg. Néha órákat töltött a könyvtárban és nagy odaadással olvasta Chateaubriand emlékiratait. A hatalmas, szarvasbőrbe kötött fóliánsokat, a francia könyvkiadás e remekait, sajnos, gyakran összenyalazta elmélyedésében s a legszebb sorokat takonnyal mázolta be. De rendületlenül és áhítatosan olvasott.

Rere természetesen a családi asztalnál étkezett. Csak akkor evett külön Badar tanár úrral, ha idegen előkelőség, vagy nagyobb társaság volt jelen. Szűkebb családi és baráti körben, amely állandóan húsz-huszonöt terítéket jelentett, beszélgetés közben néha előfordult, hogy valaki egy nevet, vagy történelmi dátumot kéreset. Rere ilyenkor az óvatos csöndben hirtelen megmondta, hogy mikor volt a tridenti zsinat vagy Róbert Károly után ki következett a trónon. Megszólalását általában és harsány kacaj fogadta. Még a felszolgáló inasoknak is rázkódott a válluk és táncolt kezükben a nagy ezüsttál, bár

Rere soha nem tévesztett el egyetlen nevet vagy évszámot sem. Nem azért, mintha mindent tudott volna, de azt az egyet véletlenül éppen tudta. Ilyenkor a siker hatása alatt maga is szerényen, de elégedetten vigyorgott.

Annál különösebb, hogy ilyen szellemi képesség mellett baj volt a cilinderrel. Rere rengeteg cilindert fogyasztott, mert váratlan helyeken és váratlan időpontban letette a cilindert a földre, letolta a nadrágját és beleürített. De mindig csak olyankor, amikor egyedül hagyták, mint aki azért tisztában van az illemszabályokkal. E szenvedélyén semmi fenyíték, vagy szép szó nem tudott változtatni. A cilinderügyet Kalt professzorhoz is felterjesztették Bécsbe, de a híres tanár semmit sem tudott tanácsolni. „In dieser That des hochgeborenen Herrn Grafen, — a méltóságos gróf, úr e cselekedetében — írta kimerítő válaszában — van valami ősi emberi dolog, valami titokzatos vallási szertartás maradványa, amelynek nyomai az Andaman-szigetek bennszülöttjeinél még most is föltalálhatók. De egyébként is, ha az ember jobban megvizsgálja a kérdést, a méltóságos gróf úr cselekedetében — in der That des hochgeborenen Herrn Grafen — mélyen átgondolt bölcsesség rejlik. Bizonyos emberi dolgok

nagy távlatból nézve egészen másként hatnak, csupán a megszokás fordította ki értelmüket. Maradjunk csak az Andaman-szigetekenél s vegyünk egy ottani bennszülöttet, aki még soha nem látott életében cilindert. Mit fog gondolni, ha ezt az edényalakú tárgyat a kezében forgatja? Semmiesetre sem azt, hogy ezt értelmes emberi lények a fejükre teszik, hanem azt, hogy tartanak benne valamit, melyből nyilvánvalóan következik, hogy ezt a valamit előbb *bele is kell tenni*.”

Kalt professzornak ebben az időben olyan világraszóló tekintélye volt, hogy a családi tanácsnak, némi hümmögéssel ugyan, de mégis le kellett vonni a cilinderügyet a napirendről, már csak azért is, mert ez a szakvélemény többre került, mint ötszáz új, selyembélésű cilinder Locknál, a Saint James streeten, Londonban.

KÉTSÉGTELEN hogy Rere nyomasztó terhet is jelentett a házban, egy olyan főúri légkörben, ahol rendkívül magasrendű és évszázadokon át leszűrődött, megtisztult törvények szerint folyt az élet, a társalgás, az evés, az öltözködés, a mozgás legkisebb árnyalata is, elsősorban angol hatások alatt, — ahol a személyzet is az istentiszteletek hangulatában végezte meghajlásait, je-

lentéseit, mozdulatait a pecsenyéstálak, havannás dobozok vagy fürdőkádak szentségei körül. Egy ilyen légkörben, amely semmi erőfeszítést és semmi áldozatot nem sajnált, hogy ki- küszöbölje önmagából az élet érdes szagait, ízeit, hangjait, egy ilyen házban megtérni Rerét, ezt a félkegyelmű szörnyet, akinek pusztája jelenléte is káromlása volt mindannak, amit ez a ház és a benne élők dogmáknak ismertek, — ez nemcsak nagy, de tiszteletreméltó dolog is volt.

De az is igaz, hogy Rere megfizethetetlen szolgáltatokat tett ennek a háznak. A fegyelem, a modor, a jólneveltség páncéljába szorított emberi lelkek mindig megpállanak, mint a lábak vagy hónaljak, amiket nem ér levegő. A gőg, amellyel büvös kört írnak a társadalomban, s amelyen túl megszüntetik az egyenrangú érintkezést embertársaikkal, végül is őket magukat sebzí meg, mint a rozsdás drótsövény. E nyilvánvaló bajon az egymás utálatától ájuldozó és az unalomtól fuldokló főúri kastélyok levegője néha úgy próbált segíteni, hogy rangosabb írókat, színészeket vagy zenészeket hívtak falaik közé. Majd ezek a kuruzslók! Az ilyen látogatások azonban rendszeren balul ütöttek ki. E magas művészelkek belépésük után, mint a kalapácsütéstől kábultak el

attól a váratlan megtiszteltetéstől, hogy a házigazda letegezte őket és maradék eszméletüket a néhánynapos látogatás alatt kínos erőfeszítéssel arra fordították, hogy lehetőleg úgy viselkedjenek, mozogjanak, mosolyogjanak, a jacht szót feltétlenül „jot“-nak ejtsék és általában olyan szavakat használjanak, mintha ők is a Kürtgyarmat vagy az Ordony nemzetségéből származnának s egy hasonló, szomszédos kastélyból jöttek volna látogatóba. Mindazt, ami egyéni, elragadó, üde és szemtelen volt bennük, ijedten eltitkolták, mintha túlszennyes fehérneműt viseltek volna ruháik alatt. Ha pedig a házigazda véletlenül nem tegezte le őket, akkor vérig voltak sértve s egy ilyen látogatás hatása alatt azaz a tervvel foglalkoztak, hogy belépnek a szocialista pártba. A kastély lakói mindkét esetben megkönnyebbülten sóhajtottak fel, mikor ezek a halálosan unalmas fráterek kihúzták lábukat a házból.

Rere ezen a bajon úgy segített, ahogyan csak a természeti erők tudnak: a szélroham, a tengervíz, a napsütés, észrevétlenül, adagolás, csomagolás nélkül és erre az orvosságra nem volt ráíva, hogy étkezés előtt, vagy étkezés után. Az orvosság csak akkor jó, ha nem tudjuk, hogy orvosság, különben mindig van egy kis halálíze. Orvo-

sok azt állítják, hogy egy hatalmas, megrázó sírásnak, vagy egy falrengető röhejnek rendkívül üdítő hatása van. A belső rázkódás a rekeszizmot hozza mozgásba, amely bonctani helyzeténél fogva a külső döngölések áldásaiban nem részesülhet. A mellkas és gyomorüreg vízszintes izomfalához csak lélektani erők nyúlhatnak be. Rere időnkint erőteljesen megnyomkodta ezeket az izmokat. Az inasok lélekszakadva vitték a hírt a konyhába, hogy „Rere megint belesínált a cilinderébe...” s pillanatok alatt a külső portás is értesült az eseményről. Ennek a kastélynak, ennek a parknak, az emberi társadalom ez zárt, nagy magasságban lebegő fülkéjének Rere volt az oxigénpalackja. Rere volt a személyzet felé valami alól a harsány felszabadulás, az újjongó ujjmutatás, a kárörvendő számonkérés, a vidám megbocsátás, a titokzatos egyensúlyozó erő és a lappangó gyűlölet szellőztetőnyílása, mert a félkegyelműek mindig közel állnak a szolgák szívéhez. S azzal, hogy Rerét a grófok maguknál tartották, asztalukhoz ültették, megtúrták, megbocsátották és hűsös, meleg röhejjel vették körül, ezen az egy ponton ők is emberekké váltak a személyzet szemében. De Rere talán még többet jelentett a családtagok

felé: Ő volt az élet iszonyú és undorító fonákja. E vidám löfej mindenkihez hasonlított egy keveset, apjáé volt a homloka, anyjáé a szeme, Krisztináé az orrcimpája, Györgyé vastag, húsos ajka, — Dukay volt ő is, csak rejtélyesen és kajánul. És cselekedeteiben is az tükröződött, mint torz arcvonásaiban. Cselekedetek, amelyek megkövedett és elsüllyedt állapotukból Rerén keresztül szabadultak ki az ő öntudatuk alól. Rere volt a görbe tükör, amely előtt kacagó és fintorító arcok tolakodtak s valamennyi ezt mondta önmagának: ilyen lehetnék én is, de mégsem vagyok ilyen. Ah, de mennyire nem! És Rere volt a tünemény, egy zsakettben és cilinderben járó emberformájú lény, akinek nem voltak mellékgondolatai, aki olyan átlátszó volt, mint az üveg. Egy olyan házban, ahol a panaszosan, fejfájósan lehúnyt szempillák mögött hirtelen és vadul befelé lövelnek a tekintetek, ahol az udvarias hallgatás néha mint a tör veri át a másik szívét, — egy ilyen házban, dacára a hüvelykujjon viselt gyűrűnek, a látszereknek és kulcsoknak, a cilindernek, Chateaubriand-nak és a téhenlepénynek és a két méter hosszú nyakkendőnek, Rere volt a bölcsesség, a jóság, a szelidség, a tisztaság és a szeretet otromba, de állandó jelenléte.

(Folytatjuk)